

У віснику містяться результати нових досліджень у галузі філософії та політології.
Для наукових працівників, викладачів, студентів.

В вестнике содержатся результаты новых исследований в области философии и политологии.
Для научных работников, преподавателей, студентов.

The Gerald includes the results of research in the fields of philosophy and political sciences.
For scientists, professors, students.

ВІДПОВІДАЛЬНИЙ РЕДАКТОР	А.Є. Конверський, д-р філос. наук, проф., акад. НАН України
РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ	Л.В. Губерський, д-р філос. наук, проф., акад. НАН України; С.В. Руденко, канд. філос. наук, доц. (відп. секр.); В.А. Бугров, канд. філос. наук, доц.; І.С. Добронравова, д-р філос. наук, проф.; А. М. Лой, д-р філос. наук, проф.; В.І. Лубський, д-р філос. наук, проф.; М.І. Обушний, д-р політ. наук, проф.; В.І. Панченко, д-р філос. наук, проф.; М.Ю. Русин, канд. філос. наук, проф.; В.Ф. Цвях, д-р політ. наук, проф.; П.П. Шляхтун, д-р філос. наук, проф.; В.І. Ярошовець, д-р філос. наук, проф.
Адреса редколегії	01033, Київ-33, вул. Володимирська, 60, філософський факультет ☎ (38044) 239 32 81
Затверджено	Вченою радою філософського факультету 23.04.12 (протокол № 8)
Атестовано	Вищою атестаційною комісією України. Постанова Президії ВАК України № 1-05/6 від 16.12.09 Постанова Президії ВАК України № 1-05/3 від 30.03.11
Зареєстровано	Міністерством юстиції України. Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 15841–4313ПР від 13.11.09
Засновник та видавець	Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет" Свідоцтво внесено до Державного реєстру ДК № 1103 від 31.10.02
Адреса видавця	01601, Київ-601, 6-р Т. Шевченка, 14, кімн. 43; ☎ (38044) 239 32 22; факс 239 31 28

ЗМІСТ

ФІЛОСОФІЯ

Азархін К. А. Чи може мова розкрити суть філософії?	5
Богдановський І. В. Сучасний крішнаїзм в Україні і в світі.....	8
Бридня Н. С. Реформована епістемологія релігії Елвіна Платінгі: український контекст дослідження	11
Бурмаченко К. Ю. Розвиток поетики постмодернізму. Умберто Еко.....	15
Васик Г. В. Екстатичність у західноєвропейському та японському екзистенціалізмі.....	18
Гриньків А. П. Соціальна спрямованість дискурсу релігій.....	21
Кондратюк В. В. Аргументація в нормативних контекстах: проблеми риторичної концепції аналізу	25
Легка Н. М. Аналіз взаємозв'язку реальності і літературної творчості (на прикладі лауреатів Нобелівської премії в галузі літератури).....	28
Легкун Т. В. Епістемологічний статус наукового та релігійного знання	31
Матвієнко І. С. Ж. Марітен vs Е. Фромм чи Ж. Марітен contra Е. Фромм?	34
Мірошніченко А. К. Основні аспекти дослідження феноменології релігії як дисципліни релігієзнавства	37
М'яловська А. В. Феноменологічний аналіз змісту та форм культу в християнській традиції.....	40
Половніков В. Г. Пізнання та розуміння як основоположні елементи філософських систем Дж. Локка та Д. Юма	44
Приятельчук А. О. Духовність у контексті індивідуальної та соціальної практик.....	48

ПОЛІТОЛОГІЯ

Антонова О. В. Роль політичних еліт у руйнації нових демократій.....	51
Житнікова Т. О. Політичне маніпулювання: сутність, структура та рівні захисту	54
Мовчан Т. М. Етичне регулювання політичних відносин в Україні: реалії та перспективи.....	56
Москалюк А. Б. Теорія демократії Мойсея Острогорського	60
Мудрик Ю. С. Аналіз особливостей реалізації принципів демократії у контексті демократичного транзиту країн Східної Європи	63
Неліпа Д. В. З історії системного аналізу політики: моделі політичних систем в працях зарубіжних дослідників	66
ДО ВІДОМА АВТОРІВ	71

ний вихід людини за межі себе або як стан постійного переступання через себе самого: " Ніщо не існує до цього проекту, нема нічого на небі, що можна досягнути розумом, і людина стане такою, яким є її проект буття" [5]. Трансценденція тут виступає у формі екстазису, стоянні поза собою. Нішітані звертає увагу, що "для Сартра ця трансценденція не має на увазі Бога, вона передбачає Ніщо, що виступає передумовою людського існування" [6]. Людина використовує Ніщо як трамплін, щоразу відштовхуючись від якого вона продовжує виходити за свої межі. Сартрове Ніщо втім не ототожнюється ані зі смертю, ані з небуттям. Це буття не тотожне смерті, так само як і не є буттям до смерті у Гайдеггерівому розумінні.

Мислителі Кіотської школи використовують теорію екстазу Сартра для пояснення буддистського концепту Пустоти (шуньяти). Адже в буддизмі особливою передумовою Ніщо є відсутність его. Для того, щоб побачити Ніщо крізь призму європейського екзистенціалізму (як про нього пише, наприклад, Сартр) – це побачити самість як таку, що не має жодного підґрунтя, на яке можна було б спертися. Таке Ніщо, котре заперечує існування будь-якого підґрунтя, "позиціонує себе як стіну, що перекидає шлях самості і перетворює самість на дещо на кшталт цього підґрунтя" таким чином, що ми все ж таки можемо стверджувати наявність цього ґрунту. Лише Абсолютна Пустота може бути дійсною відсутністю підґрунтя. У ній кожна річ – від каменя до галактики – виявляє свою позбавлену передумов природу. Істинна свобода криється у цій позбавленості підґрунтя. Сартрова свобода на думку японських екзистенціалістів все ж таки залежна, оскільки вона є отвором, у який его себе проектує, неначе стовб, до якого самість себе прив'язує – це і є вищезгадувана залежність, прив'язаність.

Для Сартра нема іншої реальності, крім дії, вільне буття тотожне з буттям абсолютним, і це, на думку японських мислителів, звучить дуже по-дзенськи. Проте для представників дзену, наші індивідуальні дії можуть бути абсолютними лише у тому випадку, якщо вони походять з горизонту, що відкривається, коли людина виходить з відлюдницької печери его, проходить крізь Ніщо, що лежить в основі его. Лише у випадку, "якщо наші особисті дії стануть явними у той момент, коли сфера свідомості, що сприймає дії винятково як такі, що здійснюються від імені особистості, прорветься, проте дії продовжуватимуть здійснюватись особистістю" [7, с. 35].

Так само, як людське існування може мислитись суб'єктивним лише тоді, коли воно екстатичне, так само можливо думати про божественне буття як про досягнення суб'єктивності в екстазі (абсолютної суб'єктивності в Абсолютному Ніщо). Якщо взяти у строго онтологічному розумінні таке твердження, що і людське і божественне існування є суб'єктивним, і якщо погодитись, що це існування можливе лише в екстазі, тоді очевидним стане висновок, що точкою, у якій людська суб'єктивність досягає своєї завершеності та здійснення, є суб'єктивна єдність з божественною сутністю. Істинно вільним існуванням може бути лише таке, яке укорінене в Абсолютному Ніщо.

Одже, попередні міркування можна звести до ствердження того, що у порівнянні західноєвропейського та японського екзистенціалізму в цілому, так само як і стосовно феномену екстатичності, варто в першу чергу вести мову про певну єдність світосприйняття, що зближувала європейських мислителів та японських послідовників і уможливило подальший міжкультурний та міжфілософський діалог.

Результати даного дослідження можуть бути використані у наукових дослідженнях з філософії та історії всесвітньої філософії, філософії релігії, дзен-буддизму, у дослідженнях широкого кола проблем духовної культури, а також у сучасних компаративістських дослідженнях з філософії та можуть застосовуватись у навчальній та науковій сферах життя в цілому. Теоретичні положення, отримані в ході дослідження, сприятимуть подальшому розвитку філософсько-антропологічних наукових концепцій, оскільки вони розширюють предметне поле філософської антропології, а також соціально-філософських та культурологічних наукових концепцій. У найбільш широкій та віддаленій перспективі є надія застосувати отримані результати на практиці у діалозі західної та східної культур, створенні нових цінностей та світоглядних орієнтирів.

1. Gino K. Piovesana, Naoshi Yamawaki. Recent Japanese philosophical thought, 1862-1996: a survey. – Japan Library (Curzon Press Ltd.), 1997. – P. 89. 2. James W. Heisig. Philosophers of nothingness: an essay on the Kyoto school. – University of Hawaii Press, 2001. – P. 18. 3. Солонин К. Ю. Хайдеггер и японская философия // Хайдеггер и восточная философия: поиски взаимодополнительности культур / отв. ред. М. Я. Корнеев, Е. А. Торчинов. – 2-е изд. – СПб.: Санкт-Петербургское философское общество, 2001. – С. 56. 4. Хайдеггер М. Основные проблемы феноменологии. – СПб.: Высшая религиозно-философская школа, 2001. – С. 119. 5. Сартр Ж.-П. Экзистенциализм – это гуманизм // Сумерки богов. – М.: Политиздат, 1989. – С. 322. 6. Keiji Nishitani. Religion and Nothingness. – University of California Press, 2001. – P. 33. 7. Ibid. – P. 35.

Надійшла до редколегії 14.03.12

УДК 101.1:316

А. П. Гриньків, асп., КНУТШ

СОЦІАЛЬНА СПРЯМОВАНІСТЬ ДИСКУРСУ РЕЛІГІЙ

Стаття розкриває основні аспекти комунікативної взаємодії такого соціального інституту як релігія із іншими інститутами суспільства. Автор піднімає проблему історичного становлення дискурсу релігій вказуючи на важливу роль дискурсу релігій, доводить тезу щодо розвиненості елементів дискурсу релігій у інших типах соціального дискурсу.

Ключові слова: масове суспільство, релігія, релігійні інститути, міжінституційна комунікація, соціальні комунікація, дискурс релігій, соціальна стратегія, соціальні групи, інтегроване суспільство, комунікативний інструмент.

Статья раскрывает основные аспекты коммуникативного взаимодействия такого социального института как религия с другими институтами общества. Автор поднимает проблему исторического становления дискурса религий, указывая на важную роль дискурса религий, доказывает тезис о том, что элементы дискурса религий растворены в других типах социального дискурса.

Ключевые слова: массовое общество, религия, религиозные институты, дискурс религий, междуинституциональная коммуникация, социальная коммуникация, социальная стратегия, социальные группы, интегрированное общество, коммуникативный инструмент.

Article opens the basic aspects of communicative interaction of such social institute as religion with other institutes of a society. Author lifts a problem of historical formation of a discourse of religions, specifying in an important role of a discourse of religions, proves the thesis that elements of a discourse of religions are dissolved in other types of a social discourse.

Keywords: mass society, religion, religious institutes, discourse of religions, between institutional communications, social communications, social strategy, the social groups, the integrated society, the communicative tool.

У контексті нашого дослідження важливо вказати на особливості, які визначають ключові характеристики

значеного дискурсивного простору. Зокрема, однією із його визначальних особливостей є інтеграція різних

за історико-культурним змістом соціальних інститутів у єдине комунікативне поле, яке слід розглядати як складну та багаторівневу систему комунікативних взаємодій. Однією із таких взаємодій є дискурс релігій. У свою чергу, соціум, як сукупність комунікативно взаємодіючих інститутів можна назвати загальним дискурсом або сукупністю різних інституціональних дискурсів, наприклад, таких, як економічний чи політичний. Якщо розглядати один із інституційних дискурсів детальніше, ми зможемо виокремити в його межах, сукупність локалізованих за семантичною ознакою менших дискурсів. Наприклад політичний дискурс формується як сукупність дискурсів конкретних політик. Так само, дискурс релігій є формотворчим елементом по відношенню до загального соціального дискурсу. Ми поділяємо думку такого дослідника теорії дискурсу як Р. Коллінз, який пропонує розглядати сучасний соціальний простір як систему інтегрованих дискурсів що репрезентують соціальні інститути. Фактично, дослідник визначає суспільство як дискурс: "Ми живемо у світі дискурсу. Суспільство само по собі є не більше ніж різновид дискурсу, який ми читаємо у різні часи по різному" [1, с. 133].

У контексті соціальної філософії ми виокремлюємо структурну взаємодію елементів які є складовою дискурсу релігій, як систему комунікативної взаємодії конкретних соціальних організацій. Визначальною характеристикою зазначених соціальних організацій є те, що соціальні групи, які утворюють сформувалися під впливом релігійного чинника. Іншою визначальною характеристикою, таких соціальних структур, є їх соціальна прагматика, яка виражається у тих чи інших текстах та повідомленнях.

Відносно методологічних особливостей нашого дослідження, ми маємо враховувати особливості теорії дискурсу, як специфічного наукового методу. Видатний дослідник, соціолог Р. Коллінз вказує на методологічну особливість, якою ми маємо послуговуватись у дослідженні історичного розвитку суспільства, аспектом якого є розвиток дискурсу релігій. Аналізуючи ті чи інші історичні феномени ми можемо отримати такі дані, що не коректно було б долучати до досліджених феноменів. Відповідно, аналізуючи аспекти історичного процесу становлення сучасного дискурсу релігій ми маємо враховувати існування двох методологічних принципів. Як зазначає Р. Коллінз: "Нам завжди доведеться працювати на двох рівнях: теоретичному рівні абстрактних та універсальних принципів пояснення та на рівні історичної конкретики" [1, с. 115]. Для нас важливою є розробка теоретичного рівня, оскільки це дозволить нам вказати на загальні принципи та особливості функціонування дискурсу релігій у загально-соціальному просторі.

Варто зазначити, що релігія, у соціально-філософському відношенні, постає як система засад та принципів, які впливають на загально-соціальний комунікативний процес, тобто здійснюють вплив на всі сфери соціального буття. Релігія, будучи складним соціальним явищем, відображає тенденції соціальних змін та перетворень, які характерні для соціуму.

Для проведення даного дослідження ми маємо розкрити особливості дискурсу релігій, які визначають взаємовплив на рівні комунікативних взаємодій дискурсу релігій із іншими типами дискурсу. Також, важливим для нашого дослідження є аналіз особливостей комунікативної взаємодії на рівні дискурсу релігій. Тобто, ми пропонуємо дослідити, яким чином відбувається комунікативна взаємодія конкретних релігій в соціальному середовищі. У контексті сучасної соціальної філософії ми можемо розглядати дискурс релігій як сукупність семантично та історично локалізованих дискурсів, тоб-

то як соціальну взаємодію дискурсів конкретних релігій, діяльність яких виражається у соціальному функціонуванні релігійних організацій. Варто підкреслити, що на різних історичних етапах становлення дискурсу релігій, ми можемо простежити становлення різноманітних форм сучасного загального соціального дискурсу.

Предметом нашого дослідження постають комунікативні механізми та окремі акти комунікації, що забезпечують соціальну взаємодію на рівні дискурсу релігій та на міжінституціональному рівні. У такому відношенні, важливо підкреслити, що сучасний світ є інтегрованою комунікативною системою, що складається із великої кількості дискурсів, що репрезентують ті чи інші соціальні інститути. Конкретні дискурси реалізують себе, у соціальному відношенні, як зазначалось, через, тексти, тобто, акти комунікації, які являють собою ті чи інші форми аргументації. Форма аргументації, у свою чергу, відображає соціальну стратегію та прагматику соціального інституту. На думку Ю. Хабермаса: "Форми аргументації, – тобто зміст комунікації яка складає дискурс, – розрізняються в залежності від інститутів, а саме: теоретичний дискурс – у науковій установі, морально-практичний – у соціально-політичній, системі" [2, с. 128]. Відповідним чином, ми маємо враховувати специфіку релігій як соціального інституту, який має специфічну соціальну стратегію, та зміст комунікації що направлена, або на індивіда, або на соціум в цілому.

Якщо розглядати дискурс релігій як складову частину системи загального дискурсу, ми можемо вказати на взаємовплив на рівні комунікування різних соціальних інститутів. Ми пропонуємо виокремлювати два рівні комунікативної взаємодії дискурсу релігій. На першому, або зовнішньому, рівні ми вказуємо на специфіку взаємодії дискурсу релігій із іншими типами соціального дискурсу, наприклад із політичним, економічним, науковим та ін. На другому, або внутрішньому, рівні ми виокремлюємо особливості комунікативної взаємодії між структурними елементами дискурсу релігій, а саме, між дискурсами конкретних релігійних систем.

У даному відношенні, варто вказати на таку особливість соціального функціонування дискурсу релігій, як його взаємовплив із майже всіма структурними елементами загально-соціального дискурсу. Практично неможливо назвати сферу соціального буття в якій ми не могли б виокремити той чи інший елемент релігійного комплексу. Зазначений феномен зумовлений специфікою такого складного та багатовимірного соціокультурного утворення як релігія. Крім того, якщо сьогодні ми умовно виокремлюємо різні соціальні інститути, і розглядаємо соціум як систему їх взаємодії, то ще, відносно у не далекому минулому, соціум являв собою один неподільний у дискурсивному відношенні комунікативний простір, де економіка, політика, релігія, наука, мистецтво та ін., були нерозривно пов'язані, та були взаємно-визначальними факторами комунікації. Сьогодні ж, ми виокремлюємо систему взаємодії дискурсів, фактичну систему взаємодії комунікацій та комунікативних систем, які взаємодіють у єдиному просторі. З точки зору соціальної філософії та теорії дискурсу, єдність такого багатогранного комунікативного простору забезпечується використанням єдиних знакових та мовних систем. Але, подібність знакових систем, які уможливають подібність текстів та актів комунікації не обов'язково приводить до подібності дискурсів. Велике значення відіграє внутрішня специфіка того чи іншого дискурсу. Дуже яскраво така особливість простежується під час аналізу дискурсу релігій, оскільки саме даний різновид соціального дискурсу продукує ціннісні та світоглядні системи, які можуть запозичуватися іншими видами соціального дискурсу.

Видатний мислитель XX століття, дослідник у галузі теорії дискурсу М. Фуко, у своїй роботі "Археологія знання" ставить важливе питання про можливість розрізнення та співвідношення різновидів дискурсу, як питання про співвідношення різних підсистем єдиного соціального простору. "Чи можливо, таким чином, припустити що є різниця між визначальними типами дискурсів які можуть протиставляти себе одне одному у вигляді науки, літератури, філософії, релігії історії, уявленні та ін., і які породжують великі історичні індивідуальності?" [3, с. 24]. Філософ поставив питання про співвідношення різновидів дискурсів, які складають комунікативну систему соціуму, на нашу думку, дане питання корелюється підходом до визначення дискурсу. Відповідно до такого визначення, яке ми пропонуємо використовувати у ході нашого дослідження, соціум постає як всезагальний дискурс в межах якого ми виокремлюємо на одному рівні дискурси тих чи інших соціальних інститутів, які активно комунікативно взаємодіють між собою. На другому рівні ми виокремлюємо комунікативну взаємодію в мажах того чи іншого соціального інституту, така взаємодія є комунікацією дискурсів конкретних соціальних утворень, зокрема, наприклад, комунікативна взаємодія релігійних соціальних утворень – церков, деномінацій, релігійних шкіл (сект) та ін. Ми пропонуємо розглянути особливості комунікативної взаємодії дискурсу релігій із іншими видами дискурсу. Для нас важливо вказати на те, яким чином дискурс релігій міг впливати на інші види дискурсів, наприклад мистецтва чи політики, з огляду на те, що протягом тривалого часу саме дискурс релігії був визначальним у системі загальносоціального дискурсу.

У різні історичні епохи соціальні інститути складали один єдиний комунікативний простір, тобто, являли собою єдиний соціальний дискурс. Наприклад, політика, література та ін., як зазначає М. Фуко, не були виокремлені у самостійні соціальні системи у контексті соціального дискурсу в той чи інший історичний проміжок: "...Ні література, ні політика, ні філософія, ні наука не є присутніми у полі дискурсу XVII та XVIII століть, так як, присутні у XIX столітті" [3, с. 24]. Дослідник вказує на таку особливість соціального дискурсу в епоху до зародження масового суспільства, що полягає у загальній інтеграції різних дискурсів у єдиному соціокультурному середовищі. У такому ракурсі, ми маємо вказати на визначальну характеристику того дискурсу, який був притаманний для соціуму у період до XIX століття, а саме на його розчинність у системі дискурсу який був повністю просякнутий релігійністю. Тобто, політика, економіка, мистецтво, наука та інші соціальні інститути були розчинені у системі дискурсу релігії, про що може свідчити аналіз текстових джерел. Наприклад, мистецтво, зокрема музика, до XIX століття так чи інакше активно використовувала релігійні мотиви. Сьогодні збереглися рудименти впливу який зазнав, наприклад, політичний дискурс у процесі свого формування в межах релігійного, передусім, можна згадати процес інаугурації президентів багатьох країн християнського соціокультурного ореолу, коли майбутній голова держави присягає із застосуванням священного тексту. Акт інаугурації є цілком світським, але сакральне значення акту отримання влади, як і багато століть тому, можна простежити у багатьох правових системах.

Що стосується історичного становлення дискурсу релігії, варто відмітити той факт, що він містив у собі інші дискурси, які сьогодні репрезентують соціальні інститути. Ми можемо стверджувати, що дискурс релігій здійснив визначальний вплив на формування основних соціальних інститутів, а відповідно і вплив, на станов-

лення сучасного загального дискурсивного простору. Сьогодні, релігійний соціальний інститут, реалізує себе через специфічну систему соціально комунікативних актів, так само як і інші соціальні інститути. Тут варто вказати, на той факт, що сьогодні дискурс релігій є відносно самостійною соціальною системою, що виражає, перед усім прагматику релігійних організацій. Він може набувати різних форм, в залежності від специфіки конкретної комунікативної ситуації. Релігія, як соціальний інститут, перебуває у стані відкритої конкуренції з іншими соціальними інститутами, які мають подібні цілі у соціумі. Наприклад, для сучасного світу характерним є те, що індивіди можуть самостійно обирати спосіб у який їм задовольнити індивідуальні чи групові релігійні потреби, і чи задовольняти їх взагалі. Починаючи з XIX століття з'являються світоглядні та політичні рухи, які взагалі відкидають релігію як атрибутативний, тобто, незамінний, елемент соціального та особистісного життя індивіда.

Подібність знакових систем, які використовують соціальні інститути та схожість текстів не визначає семантичну, тобто значеннєву та смислову подібність дискурсів які репрезентують різні соціальні інститути. Зокрема, як зазначає інший фахівець у галузі теорії дискурсу М. Фуко "Не можна стверджувати що існує відношення рівноцінності між текстами Конституції та Біблії чи релігійного одкровеннями та будь-якими рукописами чи друкованими текстами, які відтворюють їх за допомогою тієї ж самої писемності, тих же літер та аналогічних матеріалів: з одного боку, власне самі висловлювання, с іншого – їх відтворення" [3, с. 103]. Тобто, у контексті конкуренції на міжінституційному рівні, можна вказати на її реалізацію у дискурсивному відношенні, як протиставлення текстів, що претендують на вищу суспільну цінність. Як відомо, Конституція є основним законом для громадян, але для громадян які є віруючими джерелом права, а відповідно і законів буде одкровення, яке записане на сторінках Біблії.

Дискурс релігії як складна комунікативна система прагне максимально реалізувати прагматику соціальної стратегії релігії як соціального інституту, відповідним чином формується і система комунікативної взаємодії із іншими соціальними інститутами. Зокрема, релігія активно використовує мистецтво як інструмент дискурсу. Релігія нерозривно пов'язана із тими чи іншими формами мистецтва, оскільки саме мистецтво відкриває важливі емоційні та психологічні можливості у процесі формування поглядів. Крім того, власне становлення дискурсу у суспільстві, також нерозривно пов'язано із деякими формами мистецтва, як наприклад риторика, література, музика, та ін.. Мистецтво апелює до емоцій індивіда, тому відіграє дуже важливу комунікативну роль. Варто відмітити, що у давній Греції, до певного часу, гра у театрі, який сьогодні слугує як засіб розваги, мала сакральне, тобто релігійне значення. Деякі із музичних інструментів, як, наприклад бубен, з'явився як інструмент культової практики. Дискурс релігій, використовував елементи мистецтва, як ефективний засіб емоційного впливу та як засіб комунікації. До того ж, мистецтво, дозволяє релігійному соціальному інституту впливати не лише на окремих індивідів, але й на інші соціальні інститути. Наприклад, сьогодні для багатьох країн цивілізованого світу актуальною є проблема використання у культовій практиці релігійних споруд, які мають загальносвітове культурне значення, проте вони були збудовані як елемент здійснення культової практики, наприклад пам'ятка архітектури Софія Київська. У даному відношенні, артефакт культової практики, продукт архітектури, набуває значення позарелігійного. З іншого боку, це породжує проблему регулювання вза-

емовідносин релігійних соціальних інституцій із іншими, оскільки сьогодні, у Європейському світі, релігія не претендує на визначальну роль у всіх сферах соціального життя, що виражається у тому, що дискурс релігії обмежений комунікативними рамками та нормативними правовими актами, які складаються на основі демократичного принципу, та виражають думку більшості індивідів що складають соціум.

Розглядаючи релігію як соціальний інститут потрібно дещо прояснити зміст даного поняття. Перш за все, під соціальним інститутом ми розуміємо сукупність соціальних зв'язків, взаємодій та відносин конкретних індивідів, що інтегровані у єдину комунікативну систему під впливом спільних цілей та цінностей. У такому відношенні соціальний інститут постає як окреме суспільне утворення на базі спільності – групи людей що взаємодіють та комунікують між собою під впливом спільного інтересу. Якщо розглядати релігію як соціальний інститут, то необхідно вказати на таку її особливість як зумовленість спільного інтересу специфічним світоглядом, що ґрунтується на релігійній вірі. Відповідно, специфічний релігійний світогляд формує і особливості комунікацій які реалізуються індивідами (які формують собою релігійний інститут). Тобто, релігійний соціальний інститут зумовлює специфічний різновид дискурсу. Однією із особливостей дискурсу релігії є те, що він базується на світоглядних засадах які передбачають існування вищої сили, що лежить в основі всього світоустрою. Як відомо, прагматичною стратегією віруючої людини, не залежно від віросповідання є прагнення злитись із абсолютном. У такому відношенні, усі соціальні та моральні норми постають вторинними та похідними відносно релігійних почуттів. Соціальні ж норми, закріплені на рівні політичних, державних, економічних, військових чи інших інститутів, так чи інакше пов'язані із нормами релігійними, відповідно і на рівні міжінституційного дискурсу є спільні для різних видів дискурсів елементи комунікативного процесу.

Перш за все, ми маємо на увазі конкретні системи цінностей, норм та ідеалів, а також зразків поведінкових моделей, які становлять структуру соціокультурного простору. Зазначений простір є простором більшою мірою узгоджених форм соціальної взаємодії. Відповідно принципи за якими відбувається комунікативна взаємодія, також забезпечують деякий рівень уніфікації комунікації. Уніфікованість дискурсивного простору, на нашу думку, зумовлена, зокрема, впливом історичного розвитку системи дискурсу релігії. Аналізуючи сучасний соціокультурний стан ми можемо помітити численні рудиментарні форми дискурсу релігії.

Протягом свого історичного розвитку дискурс релігій постійно розвивався та ускладнювався, вбираючи в себе все нові та нові форми здійснення комунікації. Сьогодні не лише записаний мовними засобами текст, але і практично всі форми мистецтва можна розглядати як елементи інструментарного комплексу дискурсу релігій. Особливе місце посідає кінематограф, як інструмент комунікативного процесу. Якщо на початку XX століття він виникає як засіб для розваги то вже протягом перших десятиліть свого існування він набуває статусу мистецтва та гуртує довкола себе чималу кількість різних соціальних груп. З середини минулого століття кінематограф починає активно використовуватися у здійсненні релігійного дискурсу як ефективний інструмент. Перед усім, його можливості у формуванні громадської думки були використані політичними силами та інститутом держави. З розвитком, кіноіндустрія не могла не зазнати впливу розчинених у загальному соціокультурному просторі релігійних цінностей, норм та

ідеалів які виразилися як у самостійні стрічки, так і у окремі художні елементи. Кінематограф на релігійну та довкола релігійну тематику, цікавий для нас, у контексті даного дослідження, оскільки завдяки його аналізу можна визначити основні тенденції щодо змін рівня інтересу основних суспільних мас до тієї чи іншої релігійно детермінованої цінності чи норми. Таким чином і самі релігії можуть отримувати зворотній зв'язок. Кіно давно стало невід'ємною частиною сучасного життя, воно складає сильну конкуренцію літературі, як засобу виховання та формування загальних соціальних цінностей та норм поведінки.

Тому, аналізуючи останні десятиліття XX століття ми можемо дійти висновку, що дискурс релігій активно долучає до свого комунікативного арсеналу сучасні високоєфективні інструменти здійснення міжінституційної комунікації. Варто зазначити, що кінематограф, це не тільки засіб впливу на конкретного індивіда, але й інструмент що може сформувати світоглядну позицію соціальної групи, або, навіть, соціального прошарку.

Розвиток засобів масової та вільної комунікації, призвів до появи нових форм соціальної взаємодії. Розвиток Інтернету, зокрема можливість практично будь-якого індивіда, вільно висловлювати свою думку, та пропонувати суспільству свої ідеї та цінності, призводить до того, що традиційні соціальні інститути, до яких, належить і релігія, потребують нових способів аргументації своїх висловлювань. З розвитком Інтернету, відбувається і розвиток можливостей членів соціуму отримати доступ до, майже, будь-якої інформації, що підвищує рівень критичного сприйняття тих чи інших висловлювань які циркулюють в межах дискурсу релігій. Перед усім відбувається процес кристалізації нових форм аргументації, які адаптуються під інтелектуальні та моральні вимоги сучасного індивіда. Сучасне інформаційне суспільство, постає як всезагальний форум, на якому індивід та соціальний інститут наділені практично рівними комунікативними можливостями. Наприклад, під час обговорення в мережі Інтернет тих чи інших гострих питань, загальносуспільного значення, індивід може заперечити висловлювання конкретної релігії, як соціального інституту, або запропонувати своє власне та альтернативне висловлювання, яке зацікавить більшу кількість індивідів. Особливої уваги, у такому відношенні, заслуговує розвиток блогосфери, тобто такого комунікативного середовища, у якому користувачі обмінюються інформацією з будь-яких питань, глибоко аргументуючи свої висловлювання. Цікавим є те, що сьогодні, у другому десятилітті XXI століття, до даного процесу, який має планетарний характер, активно долучаються традиційні соціальні інститути, зокрема і релігія. Тобто відбувається не лише зміна форм здійснення соціальної комунікації, але і середовище. Наразі, звичайно неможна говорити, що значна частина комунікативного процесу перемістилася із фізичного у віртуальний простір, але ми прогнозуємо, що у ближчі десятиліття, дискурс релігій, як і інші соціальні дискурси, частково перемістяться у віртуальне середовище, що призведе до виникнення нових форм аргументації тих чи інших висловлювань що містять цінності, норми та ідеали.

У висновку ми вказуємо на те, що дискурс релігій є елементом загально-соціального комунікативного простору. Ми можемо розглядати дискурс релігій як сукупність таких соціально-орієнтованих комунікативних дій, які покликані задовольнити соціальну прагматику релігії як соціального інституту. Відповідно, дискурс релігій у процесі комунікативно взаємодії із іншими соціальними дискурсами, наприклад політикою, мистецтвом, освітою та ін., впливає на все соціальне комунікативне поле.

Історично обумовленим є те, що дискурс релігій у процесі свого становлення використовував як комунікативні інструменти елементи інших видів дискурсів що презентували інші соціальні інститути. Крім того, сьогодні складно віднайти такий соціальний дискурс, у якому не віднайшлися б елементи релігії, як певної комунікативної сили, що протягом століть активно функціонувала та формувала засади сучасного загального комунікативного поля.

З іншого боку, розвиток соціальних інститутів призвів до появи нових дискурсів, які містять новітні та інноваційні засоби здійснення комунікації. Зокрема, із появою таких форм комунікації як кіно та Інтернет, які стають новим середовищем для здійснення комунікативної стратегії в межах дискурсу релігій. На нашу думку дане дослідження потребує подальшої розробки із залучен-

ням результатів емпіричних досліджень, особливо у галузі впливу розвитку засобів масової інформації та комунікації на модернізацію дискурсу релігій в умовах сучасного інформаційного суспільства.

1. Теоретическая социология : антология : в 2 ч. : пер. с англ., фр., нем., ит. / сост. и общ. ред. С. П. Баньковской. – М. : Книжный дом "Университет", 2002. – Ч. 2. 2. Хабермас Ю. Отношения между системой и жизненным миром в условиях позднего капитализма // THESIS. – 1993. – Т. 1, вып. 2. – С. 123–136. 3. Фуко М. Археология знания : пер. с фр. / общ. ред. Бр. Левченко. – К. : Ника-Центр, 1996. – (Серия "OPERA APARTA", Вып. 1). 4. Новейший философский словарь. – Изд. 2-е, пер. и доп. – Минск : Интерпрессервис, Книжный дом, 2003. 5. Хабермас Ю. Отношения между системой и жизненным миром в условиях позднего капитализма // THESIS. – 1993. – Т. 1, вып. 2. – С. 123–136. 6. Тойнби А. Дж. Постижение истории : сборник / пер. с англ. Е. Д. Жаркова. – М., 2001. – Т. III. Рост цивилизаций. Задержанные цивилизации. – С. 188–216. 7. Тоффлер Э. Шок будущего. – М. : АСТ, 2001.

Надійшла до редколегії 14.03.12

УДК 160.1

В. В. Кондратюк, асп., КНУТШ

АРГУМЕНТАЦІЯ В НОРМАТИВНИХ КОНТЕКСТАХ: ПРОБЛЕМИ РИТОРИЧНОЇ КОНЦЕПЦІЇ АНАЛІЗУ

У статті аналізується риторична концепція аналізу юридичної аргументації, її специфіка та історичні передумови виникнення. Звертається увага на те, що вона бере свій початок від аристотелівського вчення про діалектичний силлогізм.

Основні поняття: аргументація, формальна логіка, неформальна логіка, риторична концепція аналізу юридичної аргументації, силлогізм, діалектичний силлогізм, аналітичний силлогізм.

В статті аналізується риторическая концепция анализа юридической аргументации, ее специфика и исторические предпосылки возникновения. Обращается внимание на то, что она берет свое начало от аристотелевского учения о диалектическом силлогизме.

Основные понятия: аргументация, формальная логика, неформальная логика, риторическая концепция анализа юридической аргументации, силлогизм, диалектический силлогизм, аналитический силлогизм.

The article analyzes the rhetorical conception of the analysis of legal argumentation, its specificity and historical preconditions of origin. Attention is given to the fact that it originates from the Aristotelian doctrine of dialectical syllogism.

Basic concepts: argumentation, formal logic, informal logic, rhetorical conception of the analysis of legal argumentation, syllogism, dialectic syllogism, analytic syllogism.

Останнім часом спостерігається тенденція використання логіки як засобу, яким користуються науки для розв'язання своїх власних проблем. Це призводить до формування логіки як прикладної дисципліни. Таким чином з'являються нові напрямки в розвитку логічного вчення, "нові логіки" для кожної окремої галузі знання. Наука спричиняє розвиток логіки у відповідності до своїх потреб. "Прийняття не-ньютонівської фізики тягне за собою, як наслідок, прийняття не-аристотелівської логіки... Традиційна логіка виявляється уже нездатною вмістити в свої схемі нещодавно відкриті властивості об'єктів матеріального світу" [1]. Відмінності в розумінні природи міркування, яке є об'єктом дослідження логіки як науки, спричинило зміни в розумінні предмету логіки. Методів формальної логіки стає недостатньо для аналізу всіх можливих міркувань людини, які зустрічаються в реальному спілкуванні. Це дуже гарно спостерігається на прикладі застосування логіки в сфері правознавства. В аналізі правової аргументації до ХХ ст. пануючим був формальний підхід. Спеціалісти в галузі теорії аргументації піддавали критиці дедуктивізм як теорію нормативності, адже переконані, що неможливо реальний процес дискусії звести до чисто формального доведення. Альтернативою стали неформальні підходи до аналізу юридичної аргументації, суть яких полягає в дослідженні реальних комунікативних процесів, з урахуванням матеріальної складової міркування. На сьогоднішній день основними неформальними підходами до аналізу аргументації в нормативному середовищі є риторична та прагма-діалектична концепція. Історично першим був риторичний підхід. І саме про нього йтиметься мова в цьому дослідженні.

Мета цієї статті – проаналізувати сутність та передумови виникнення риторичного підходу до аналізу юридичної аргументації.

Джерельною базою цієї статті слугували роботи представників риторичної концепції аналізу аргументації в нормативних контекстах, а саме: Х. Перельмана, С. Тулміна. Аналізувалися роботи Аристотеля, як автора перших праць з неформальної логіки.

Риторична концепція аналізу правової аргументації виникла внаслідок незадоволенням пануючим в той час формальним підходом, у межах якого головна увага приділялася формальним критеріям прийнятності. Найяскравішим прикладом формального аналізу юридичної аргументації є дедуктивна нормативність. Її можна визначити як методологічну концепцію, при якій єдиним методом доведення будь-якого знання є дедуктивний умовивід. При цьому передбачається, що непередбачувані обставини будь-якого роду в судовому засіданні можуть бути усунені, в наслідок чого стає можливим технічне вирішення проблеми. Головною перевагою дедуктивізму являється необхідний характер висновку. Формальна складова контролюється правилами побудови дедуктивних виводів. Тому кожен хто приймає засновки автоматично погоджується із висновком. Прийняття дедуктивної нормативності означає встановлення дедуктивного виводу в якості норм та правил побудови міркувань. Якщо дедуктивізм приймати як теорію нормативності, то всі недедуктивні міркування як невідповідні дедуктивному стандарту будуть вважатися неправильними в межах формального підходу, хоча самі по собі з точки зору логіки вони такими не є.

Наукове видання

ВІСНИК

КИЇВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

ФІЛОСОФІЯ. ПОЛІТОЛОГІЯ

Випуск 108

Друкується за авторською редакцією

Оригінал-макет виготовлено Видавничо-поліграфічним центром "Київський університет"
Виконавець *Д. Ананьївський*

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, власних імен та інших відомостей. Редколегія залишає за собою право скорочувати та редагувати подані матеріали. Рукописи та дискети не повертаються.

Формат 60x84¹⁸. Ум. друк. арк. 12,83. Наклад 300. Зам. № 212-5974.
Вид. № Фл3. Гарнітура Arial. Папір офсетний. Друк офсетний.
Підписано до друку 02.03.12

Видавець і виготовлювач
Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет"
01601, Київ, б-р Т. Шевченка, 14, кімн. 43
☎ (38044) 239 3222; (38044) 239 3172; тел./факс (38044) 239 3128
e-mail: vpc@univ.kiev.ua
http: vpc.univ.kiev.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1103 від 31.10.02